

Aleksander WOLSKI

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa
Katowice, Polska
e-mail: wolskialek@interia.pl

PERCEPCJA PRZESTRZENI W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

PERCEPTION OF SPACE IN THE LOCAL COMMUNITY

Słowa kluczowe: percepcja, przestrzeń, miejsce, waloryzacja, społeczność lokalna

Key words: perception, space, location, valorization, local community

Streszczenie

W artykule podjęto problematykę przestrzeni jako istotnego elementu kultury niematerialnej i materialnej w budowie tożsamości społeczności lokalnej. Problematyka ta jest umieszczona na gruncie przestrzeni społecznej. Przestrzeń rozumiana jest socjologicznie, nie tylko jako wytyczony obszar, lecz głównie jako obszar, który oddziałuje na społeczność go zamieszkującą. Obszar ten jest nacechowany wytworami kultury tej społeczności, są to wytwory materialne i ich niematerialne konotacje w umysłach ludzkich. Wpływa to bezpośrednio na percepcje przestrzeni przez mieszkańców społeczności lokalnej. Kreuje to produkt lokalny, będący charakterystycznym dla danej wspólnoty, tworzący jej tożsamość i wachlarz kapitałów.

Abstract

In article space issues have been taken as an important intangible cultural element immaterial and material in the construction of the identity of the local community. This issue is placed on the ground of social space. Space which is sociologically, not only as a delimited area, but mainly as an area that affects the community living in it. This area is characterized by cultural creations of this community, they are creations of their tangible and intangible connotations in the minds of men. This affects directly on perceptions of space by the inhabitants of the local community. Creates a local product, which is characteristic for a given community, creating its identity and of capital.

WPROWADZENIE

Rozważania zawarte w prezentowanym artykule dotyczą przestrzeni, jako wytworu społeczności lokalnej. Publikacja porusza dwa główne wątki: przybliżenie pojęcia społeczności lokalnej oraz analizę wzajemnych relacji przestrzeni i zbiorowości społecznej. Przestrzeń jest traktowana, jako element społecznej interpretacji. Choć pojęcie to nierozzerwalnie związane jest z konotacją geograficzną, to jednak w tym ujęciu stanowi głównie wytwór społeczny i związane jest ze społeczną jej interpretacją. Może to budzić pewne wątpliwości wśród czytelników tradycyjnie pojmujących omawiane zjawisko, jednak mamy do czynienia nie tyleż z obiektywną interpretacją, co subiektywnym odczuwaniem zjawiska przestrzeni, czyli jej percepcją. Wspomniany subiektywizm odczuwania spotęgowany jest jeszcze jego historycznym nawarstwianiem się w ramach danej, dość hermetycznej, kultury lokalnej. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na występowanie przestrzeni, jako wytworu społecznego i wytworzonego w procesie społecznej interpretacji.

SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA – PRZYBLIŻENIE POJĘCIA

Termin „lokalny” ma swój źródłosłów w łacińskim *localis*, który tłumaczony często, jako konkretne miejsce, usytuowanie (Nurek, 1986). W ujęciu normatywnym (parafrazując język weberowski) społeczność taka nie powinna przekraczać 5000 osób. Wspomniana liczba jednostek (ma charakter przybliżony) umożliwia w kręgu społecznym skuteczne utrzymanie ciągłości kontaktów bezpośrednich dających poczucie kontroli społecznej. Należy szczególną uwagę zwrócić na element „poczucia”, co wprowadza już w sferę subiektywizmu odczuć i interpretacji, która ściśle łączy się z percepcją. Owo poczucie jest ściśle związane z zagadnieniem kontroli, co stanowi jedną z istotniejszych cech omawianych społeczności. Kontrola nigdy nie jest przecież pełna, jednak ważne jest poczucie, które posiadają członkowie społeczności, co wzbudza właściwy respekt przed lokalnymi normami. Do takich norm zalicza się również usankcjonowany sposób realizowania się lokalnej przestrzeni. Taką społeczność może cechować: ograniczona liczba aktorów, uświadomiona i obserwowana wspólnota celów i środków wynikająca ze wspólnego życia codziennego, uniwersa symboliczne¹. Szczególnie ostatni element (uniwersa symboliczne) jest bardzo istotny. Na uniwersa symboliczne według Marka S. Szczepańskiego (Jałowiecki, Szczepański, 2002), tworzone przez skumulowane wartości tożsamości lokalnej, składają się: indywidualna identyfikacja ze społecznością lokalną i jej kulturą, funkcjonujący w świadomości lokalnej podział na „my” i „oni”, wraz z poczuciem odrębności i stereotypami, odniesienie do dominujących form preferencji politycznych, kulturowych, historycznych, przypisanie do przestrzeni i miejsc, świadomość dziedzictwa kulturowego, rozumienie i odczytywanie znaczeń symboli kultury, związek

¹ Termin uniwersa symboliczne został bardzo obszernie omówiony w rozdziale II pracy Petera Bergera, Thomasa Luckmanna: Społeczne tworzenie rzeczywistości. PIW, Warszawa, 1983.

indywidualny i zbiorowy z dziejami lokalnej przestrzeni, wspólnota gospodarcza. Wszystkie te elementy są wzmacniane przez zbiorową i wspólną socjalizację zarówno pierwotną jak i wtórną – które wzajemnie się przeplatają. Wzmacnia to poczucie wspólnoty, trwałości i powszechności podzielanego świata. Lokalna interpretacja przestrzeni stanowi nieodłączny punkt zborny tych uniwersów, budujących tożsamość zarówno zbiorową jak i indywidualną.

Nierozzerwalnie związanymi z lokalną interpretacją przestrzeni są punkty istotne tej przestrzeni – lokalne *tabu* i *sacrum*. Jednak nie zawsze lokalne *sacrum* musi być zbieżne z jego szerszym uświadomieniem, czyli nie zawsze musi być to li tylko obiekt religijny. Możemy spotkać się również z obiektami lokalnego kultu, co jednak nie oznacza inności religijnej. Takimi lokalnymi *sacrum* mogą być tzw. święte drzewa, które według mieszkańców posiadają właściwości magiczne. Percepcja ta może się mitologizować na przykład na fundamencie faktu wielokrotnego ocalenia takiego drzewa z pożarów wsi. Sytuacja taka występuje min. w miejscowości Supraśl, gdzie mamy „świętą sosnę”. Przykładem są również uroczyska, bagna, miejsca według lokalnej świadomości nawiedzane, miejsca bitew, masowych egzekucji i tragedii. Wszystko to stanowi elementy lokalnej interpretacji przestrzeni i jej percepcji, powstałej przez historyczne nawarstwienia w lokalnej tradycji. Budowanie swoistej obrzędowości wokół mitologizowanych składników krajobrazu może stanowić problem dla lokalnych instytucji religijnych. Mogą z tym zjawiskiem walczyć, co stawia ich natychmiastowo w opozycji do całej społeczności lokalnej lub, co częste, starać się wpleść lokalny koloryt tradycji w „oficjalny” obrządek religijny. Ostatnie wyjście stanowi przejaw głębszego rozsądku i świadczy o bardziej długofalowym planie działań lokalnych ze strony władz religijnych. Przedstawiony przykład jest udziałem nie tylko władz religijnych, lecz każdego, kto narusza lokalną przestrzeń w sensie jej lokalnej percepcji. Już na tym etapie przestrzeń lokalna nie stanowi wyłącznie obszaru geograficznego, czy kapitału przyrodniczego, lecz jest społecznie interpretowana. Te elementy stanowią dopiero punkt wyjścia, ośnowę społecznej percepcji przestrzeni.

PERCEPCJA MIEJSCA

Prezentując kolejne elementy lokalnej interpretacji przestrzeni, należy wspomnieć, iż istotnym elementem są miejsca, które składają się na uświadomioną przestrzeń zajmowaną przez społeczność, natomiast uświadomienie przestrzeni bezpośrednio wpływa na jej percepcje. Miejsce, czy miejsca nie są nigdy anonimowe wiążą się z nimi skojarzenia, zawsze należą do kogoś (nie koniecznie w sensie materialnym), mają własną historię. Dostęp do nich w sensie dosłownym, kulturowym, jak i wiedzy jest zawsze limitowany. Nie każdy i nie w każdym czasie jest do nich dopuszczany (w sensie przestrzennym, jak i wiedzy o znaczeniu miejsca). Miejsce stanowi uczłowieczoną przestrzeń. W procesie uczłowieczania społeczność nadaje jej nie tylko ścisły związek z historiami poszczególnym osób, lecz z czasem obdarza się je również własnym życiem. Proces osvajania przestrzeni jest charakterystyczny dla społeczności lokalnych. Szczególną i uprzywilejowaną, ze względu na swoje

znaczenie w utrzymaniu atrakcyjności struktury, pozycję zajmują niepowtarzalne osoby i „miejsca magiczne” – lokalne *sacrum* i *tabu*. Stanowią o kolorycie lokalnym i utrwalają jego unikalność (Jałowicki; Szczepański, 2002). Ten sposób postrzegania przestrzeni stanowi właśnie jej lokalne sedno, aby ją zrozumieć należy sobie zadać trud przekroczenia progu kartograficznej i przyrodniczej kwerendy. Tego typu podejście nie jest również obce w badaniach nad krajobrazem kulturowym. Zbieżne interpretacje można odnaleźć w artykułach zawartych min. w publikacji Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych (Polska, 2011; Dąbrowska-Budziło, 2011; Myga-Piątek, 2011; Awramiuk, 2011). Z proponowaną interpretacją społeczną przestrzeni i miejsca koresponduje min. idea *genius loci* wyrażająca się w relacjach człowiek-miejsce. Percepcja ta bazuje w dużej mierze na wiedzy, przekazie kulturowym i przebytej socjalizacji obserwatora (Myga-Piątek, 2011) czyli elementach konstruktów osobowości wykreowanych w procesie wzrastania, w określonych okolicznościach społecznych. Miejsca to również często lokalne *sacrum* i *tabu*, które silnie oddziałują na kształtowanie świadomości i odrębności tej społeczności, co bezpośrednio determinuje jej percepcje przestrzeni – tematyka dość obszernie poruszana w publikacji *Sacrum w krajobrazie* (Bernat, Flaga, 2012). Miejsca takie wpływają również na proces identyfikacji społeczności lokalnej na tle szerszej przestrzeni (tu szeroko rozumianej od geograficznej po społeczną i ekonomiczną).

Z miejscem, w myśl osiągnięć teorii łączność czasoprzestrzeni Alberta Einsteina, łączy się również czas i jego swoiście specyficzny przebieg w każdej społeczności lokalnej. Czas biegnie tam swoiście dla rytmu danej społeczności – mamy do czynienia z tzw. „długim trwaniem”. Nie należy tego rozpatrywać również w kontekście tempa, choć kontrast jest widoczny w odniesieniu do np. rozwoju globalnego, a w swoistości rytmu wyznaczonego wspólnotą gospodarowania. Czas również należy do elementów przestrzeni. Jak widać przestrzeń wykracza poza trójwymiarowość. W trwaniu następuje nawarstwienie się mitów, faktów, zbiorowych wyobrażeń i przekonań, obyczajów, losów indywidualnych i rodzinnych (Jałowicki, Szczepański, 2002). Proces ten spleta się w wymiar zbiorowej i kulturowanej percepcji lokalnej przestrzeni. Dla przykładu na typowej wsi, gdzie mieszkańcy utrzymują się z rolnictwa, mamy bardzo wysoką dynamikę zdarzeń w okresie prac polowych i zbiorów, przy jednoczesnej stagnacji okresu zimowego. Temu rytmowi również podporządkowana jest lokalna obrzędowość i znaczenie poszczególnych miejsc, co różnicuje od społeczności lokalnej robotniczej dzielnicy Górnego Śląska. Takich przykładów można mnożyć. Rytm życia był szeroko obserwowany, na jego podstawie tworzono wykładnie kosmologiczne – od starożytnych Chin z ich harmonią energii, po „Chłopów” Reymonta. Wypracowanie takiej postawy wymaga czasu do adaptacji. Przez to zmiany w świadomości społecznej zachodzą wolno, utrwalone postawy utrzymują się długo, jak choćby w scenie ostrzenia kosi w filmie „Koniopielka”. Powinni o tym pamiętać wkraczający w tego typu społeczności przedstawiciele szerszych struktur zewnętrznych, posiadający specyficzną kulturę własnych organizacji - mowa tu zarówno o przedstawicielach religijnych jak i świata biznesu.

Podstawą interpretacji i percepcji przestrzeni jest petryfikacja (utrzymanie stanu istniejącego). Dynamika oznacza chaos, rozpad misternych połączeń między mieszkańcami w sferze kulturowej, szczególnie kontroli społecznej nienadążającej za zmianami. Często lokalne *sacrum* i *tabu* stanowią punkty węzłowe utrzymujące wspomniane procesy. Zbyt duża dynamika przemian, której przykładem może być wzmożona migracja, naraża lokalne *sacrum*, *tabu*, kontrole społeczną na z góry przegrany wyścig. W warunkach rozpadu lokalnej specyfiki zawsze dochodzi do zagrożenia niekontrolowanej eksplozji oswojonych przez pokolenia patologii. Oswojenie nie zawsze musi nakładać się na moralność, etykę i poczucie sprawiedliwości przybyszów z zewnątrz, lecz zadać sobie trzeba zawsze pytaniem, czy rozbijając lokalną kulturę poprzez choćby rugowanie lokalnego *sacrum* i *tabu* jesteśmy w stanie zastąpić w płynny sposób wypracowaną kontrolę społeczną? To pytanie należy sobie zadawać zawsze wkraczając w lokalny porządek, lokalną przestrzeń, naruszając te elementy. Można to zaobserwować w przypadku wchłaniania małych społeczności lokalnych przez struktury miejskie. Omawianych światów nie powinno się analizować tylko przez pryzmat lokalnych elit, np. władz samorządowych, a głównie przez stopień rozwoju pozostałych mieszkańców i nieformalnych liderów lokalnych. Rozbieżności te zostały zaobserwowane min. w badaniach Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego².

PRZESTRZEŃ W PERCEPCJI LOKALNEJ

W dalszym etapie rozważań warto zająć się samą przestrzenią, jako zjawiskiem społecznym. Przy tej okazji adekwatnym i często cytowanym jest fragment wypowiedzi amerykańskiego geografa chińskiego pochodzenia, Yi-Fu Tuan'a (1987): „Przeźren jest w zachodnim świecie powszechnie przyjętym symbolem wolności. Przeźren stoi otworem (...) Zamknięta i uczłowieczona przeźren staje się miejscem. W porównaniu z przeźrenią miejsce jest spokojnym centrum ustalonych wartości. (...) Miejsce to bezpieczeństwo, przeźren to wolność. Przywiązani jesteśmy do pierwszego i tęsknimy za drugim”. Ukazuje esencję rozumienia przeźreni dla społeczności lokalnej. W naukowych rozważaniach nad przeźrenią można zauważyć dualizm analizy rozpięty między dwoma filarami: idealistycznym i materialistycznym, co wiąże się z ujęciem przeźreni w jej absolutnym i relatywnym kontekście (Rykiel, 2008). Można na tym podłożu zauważyć dwa odmienne na pozór stanowiska. Na gruncie idealistycznym przeźren stanowi subiektywistyczną i później w toku współżycia grupowego odpowiednio zobiektywizowaną, interpretację poznawczą umysłu, co w sposób adekwatny odpowiada aktualnie zauważalnej percepcji przeźreni w społeczności lokalnej. Jednak jest to tylko połowa wiedzy, wynikająca z aktualnej obserwacji. W tym nurcie odnajduje się choćby Immanuel Kant (2001)

² Patrz badania Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego w latach 1995-1997, opisane min. w *Historie sukcesu lokalnego*. EUROREG. Warszawa, 1998, *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*. EUROREG, Warszawa, 1998.

i jego manifest w postaci dzieła *Krytyka czystego rozumu*, gdzie przestrzeń stanowi immanentną formę zmysłowości, jako cechę umysłu ludzkiego, warunkującą wszelkie obszary eksploracji. Kolejnym interpretatorem idealistycznego podejścia do przestrzeni okazał się George Berkeley (2003), dla którego przestrzeń i czas stanowią złudzenie wykreowane dla potrzeb próbującego uporządkować swą egzystencję, umysłu. Odmienne stanowisko króluje w podejściu materialistycznym, gdzie przestrzeń jest zjawiskiem obiektywnym i ściśle związanym ze współwystępowaniem obiektów materialnych. Stanowi to wspomnianą wcześniej „drugą stronę medalu” interpretacji (głównie percepcji) przestrzeni w społecznościach lokalnych. Pamiętać należy, iż każda aktualna interpretacja ma swoje historyczne podłoże powstałe na skutek występujących pierwotnie warunków, które determinowały możliwości wspólnoty gospodarowania i w konsekwencji egzystencji, co wpłynęło na całość lokalnej kultury. Materialistyczne podejście stanowiące „twarde” podstawy przetrwania ludzkości, dało jej grunt do możliwości analizy idealistycznej (percepcji idealistycznej), stanowiącej bardziej wgląd w siebie, niż analizę arealu pola pod uprawę. Spór ten ma dziś posmak sporu o prymat *kury nad jajkiem*. Podejścia te wzajemnie się uzupełniają i wspierają. Stanowiska te do pewnego stopnia godzi kolejne fundamentalne dzieło – Teoria względności Alberta Einstein’a (1997). Gdzie przestrzeń, czas, energia i materia wzajemnie się determinują, co kreuje ściśle powiązane zakrzywienia. Tak ściśle, iż bez jakiegokolwiek elementu układanka się rozsypuje. Pamiętać tu należy, iż na gruncie wspomnianego wcześniej podejścia materialistycznego, z jego ewolucją w kierunku idealizmu przestrzeni, powstaje właśnie społeczna interpretacja tego zjawiska i społeczna percepcja. Gdzie przestrzeń stanowi zbiór subiektywnie postrzeganych obiektów ułożonych w hierarchicznym układzie, w zależności od ich wagi i znaczenia. Ten układ wzajemnych relacji obiektów stanowi właśnie wykreowaną społecznie przestrzeń, później obiektywizowaną, utrwalaną i przekazywaną kulturowo w procesie socjalizacji kolejnym pokoleniom.³ W tym rozumieniu ludzie dążą do społecznego opanowania przestrzeni.

Poznaniem i wzajemną hierarchizacją objęte są wszystkie elementy i podzbiory w ramach oszajanego obszaru, żaden element nie może się w tym rozumieniu znajdować poza przestrzenią (Rykiel, 2008). Względność przestrzeni jest wynikiem innych potrzeb jej zagospodarowania, ewoluujących często z odmiennego sposobu pracy, czy gospodarowania. Na zagadnienie to uwagę zwrócił Bohdan Jałowiecki za Henrii Lefebvre (Jałowiecki, Szczepański, 2006), w której to interpretacji, struktura znaczeniowa przestrzeni odgrywa najistotniejszą rolę, co sprowadza jej interpretację do czterech hipotez:

1. Przestrzeń stanowi czystą formę, wykluczona jest ideologia i interpretacja, jednak czysta forma przestrzeni pozbawiona jest również wszelkiej treści, stanowi wręcz byt platońskiego światu idei.

³ Warto tu odwołać się do klasycznego już dzieła Edwarda T. Hall’a „Ukryty wymiar”, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa, 2009 (choć wydanie oryginalne jest znacznie starsze), gdzie mamy do czynienia z wielością interpretacji i co ważniejsze przyczyn interpretacji przestrzeni w środowisku społecznym.

2. Przestrzeń stanowi wytwór społeczny, wykreowany na podstawie empirycznego opisu. Mówiąc trochę po marksistowsku, przestrzeń stanowi efekt pracy i podziału pracy, w tym sensie jest przestrzenią typowo ludzką zajmowaną przez ludzką cywilizację wraz z jej historycyzmem. Stanowi to główny element analizy społecznej percepcji przestrzeni na gruncie proponowanej tu analizy socjologicznej.
3. Przestrzeń stanowi środek, narzędzie i środowisko. Jest intencjonalnym, manipulacyjnym narzędziem polityki. Manipulacja jest oczywiście ograniczona do elit władających z jednej strony przestrzenią z drugiej procesami społecznej kreacji.
4. W ostatniej hipotezie Lefebvre'a przestrzeń stanowi niczym niewyróżniający się wytwór, sumę przedmiotów, lub spójność jednego przedmiotu. W tym znaczeniu jest ona głównie związana z reprodukcją społecznych stosunków produkcji (Jałowiecki, Szczepański, 2006).

Najbardziej adekwatny punkt odniesienia, dla proponowanych rozważań stanowi hipoteza druga. Próbuując znaleźć wspólny mianownik można stwierdzić, iż przestrzeń jest złączona z wielością przestrzennych porządków od jej czystej formy, wręcz samonapędzającego się logicznego porządku, poprzez wyjątkowo umowny i instrumentalnie interpretowany porządek ładu społecznego. Przestrzeń jest jednocześnie definiowana mentalnie, fizycznie i społecznie. Takie wytwarzanie przestrzeni zawiera w sobie trzy powiązane procesy:

1. Praktyki przestrzenne związane z przestrzenią rozumianą, jako fizyczna forma, która jest wytwarzana i używana w ramach społecznie sankcjonowanych praktyk. Mamy do czynienia z przestrzenią konkretnej materialności, jest ona ukształtowana i ustrukturalizowana przez konkretne społeczeństwo – przestrzeń społecznie zagospodarowana w toku ludzkiej pracy zdeterminowanej konkretnością wykreowanych potrzeb.
2. Pojęcie reprezentacji przestrzeni odwołuje się do przestrzeni skonceptualizowanej, to świat przestrzeni występujących w konstrukcjach planistycznych. Jest w ujęciu H. Lefebvre'a przestrzenią mentalną, wtórnie nakładaną na przestrzeń fizyczną.
3. Przestrzeń reprezentacji, odwołująca się bezpośrednio do przestrzeni przeżywanej. Przestrzeń zaopatrzona w sens, zdeterminowana kulturowo, zhumanizowana, gdzie dana społeczność nadaje jej zindywidualizowany sens i znaczenie, często nakładające się na siebie w wymiarze historycznym. Przestrzeń ta nieustannie się aktualizuje dzięki społecznej praktyce (Dziuban, 2008; Jałowiecki, 1988).

Wcześniejsze konstrukty dają grunt do wytworzenia dalszej interpretacji, przestrzeni przeżywanej. Taka interpretacja jest właściwa dla wytworu cywilizacji ludzkiej, jako nadbudowa kulturowa nad atawistyczną bazą, pierwotnie determinującą zdolności percepcyjne człowieka. Właśnie ta swoiście ludzka „nadinterpretacja” przestrzeni nadaje jej wymiar ponadzwierzęcy. Swoisty dla cywilizacji ludzkiej,

czyniąc z przestrzeni pole kreacji kulturowej i adekwatnej człowiekowi percepcji. Jednak w analizie tak rozumianej przestrzeni nie można zapomnieć o jej pierwotnym wpływie i monteskjuszowskim determinizmie. Dlatego punktem wyjścia dla zrozumienia aktualnej interpretacji, musi być zawsze konkretna społeczność wraz z jej praktykami, wytworami. Kreująca swe otoczenie nie w oderwaniu, czy przeciw niemu a w powiązaniu z nim.

WALORYZACJA PRZESTRZENI

Ostatnim z zasygnalizowanych elementów interpretacji przestrzeni w społeczności lokalnej, jest waloryzacja tej przestrzeni. Zagadnienie nie jest obce w analizach dotyczących krajobrazu kulturowego. Z terminologią tą można się zetknąć choćby w publikacji Komisji Krajobrazu Kulturowego z 2011r. Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych. Na łamach wspomnianej publikacji zagadnienie to podejmują min. R. Jop (2011) i A. Affek (2011). W publikacji R. Jopa, podobnie jak w prezentowanych rozważaniach, przestrzeń i jej waloryzacja jest ściśle związana z ludzką świadomością, powstała w procesie społecznej interpretacji przestrzeni i jej przyswajania za pośrednictwem struktury społecznej. Ważnym jest również, iż waloryzacja przestrzeni jest stałym elementem jej percepcji i towarzyszy ludzkości jak i pojedynczej jednostce równoległe z percepcją. Podobnie A. Affek (2011) podkreśla nierozdzielność interpretacji i waloryzacji. Ważnym jest również, iż ocen (waloryzacja) krajobrazu powinno dokonywać się nie wyłącznie przez zewnętrzną analizę ekspercką ale głównie poprzez punkt widzenia społeczności lokalnej. Pierwotne postrzeganie przestrzeni i jej wartość będą głównie związane z bezpośrednim zabezpieczeniem życia, później dopiero odnajdywane będą jej walory metafizyczne. Jednak dopiero wyższe walory nadają egzystencji istic ludzki charakter. W percepcji przestrzeni społecznej należy zawsze pamiętać, iż jest ona społecznie wytworzona, przestrzeń przestaje być tworem natury, lecz ludzi a o jej kształcie decyduje zespół czynników przyrodniczych, społecznych i kulturowych. Przestrzeń taka nabiera społecznej wartości, jest waloryzowana. Waloryzacja przestrzeni dokonuje się za pośrednictwem specyficznych modeli. Modele te stanowią trwałe formy przestrzenne wynikające z dominacji określonej funkcji, jak również społecznie w danym czasie wysoko cenionych wartości (Jałowiecki, Szczepański, 2006). W tym sensie możemy mówić już o walorach przestrzeni społecznej, jako kapitale. Kapitał jest w tym przypadku rozumiany w myśl idei Pierre Bourdieu (Nieporek, 2008), jako „suma rzeczywistych oraz potencjalnych zasobów, które związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków opartych na wzajemnej znajomości i uznaniu” (Rymsza, 2007). Przestrzeń z jej waloryzacją, ocenianiem wartości, jako zasobu, obwarowanej siecią osób znaczących limitujących dostęp, spełnia wiele warunków świadczących o jej wartościach, jako kapitale dla społeczności lokalnej. Brak szacunku do tego kapitału pozbawia społeczność nie tylko wspomnianego wcześniej wytworu ich człowieczeństwa, lecz również wartości w kontraście do innych społeczności.

UWAGI KOŃCOWE

Pamiętać należy, iż przestrzeń przyswojona to przestrzeń znana, więc bezpieczna. Nie może dziwić opór społeczności lokalnych przed zmianami tych już oswojonych obszarów – powinien o tym pamiętać każdy, kogo kusi dostosowanie społeczności lokalnej do potrzeb innej kultury, czy każdy, kto próbuje „wydobyć” tą społeczność z jej „zaściankowego”, w kontraście do szerszych struktur, świata.

LITERATURA

- Affek A., 2011: Wartości krajobrazu opuszczonego przez ludność na przykładzie byłej Rusińskiej wsi Borysławka [w:] Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych, red. Sebastian Bernat, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15, Sosnowiec: 148-154.
- Awramiuk A., 2011: Niematerialne aspekty krajobrazu kulturowego pogranicza (na przykładzie wybranych tradycji mieszkańców Środkowego Podlasia). Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15: 328 s.
- Berger P., Luckmann T., 1983: Społeczne tworzenie rzeczywistości. PIW, Warszawa: 35-201.
- Berkeley G., 2003: Rzecz o zasadach poznania ludzkiego, De Agostinii, Warszawa.
- Bernat S., Flaga M. (red.), 2012: *Sacrum* w krajobrazie. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 17.
- Dąbrowska-Budziło K., 2011: *Genius loci*, jako potencjalne źródło inspiracji dla kształtowania krajobrazu. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15: 227-230.
- Dziuban Z., 2008: Wytwarzanie przestrzeni. Między przestrzenią teorii a przestrzenią praktyk [w:] Nowa przestrzeń społeczna w badaniach socjologicznych (red.): Z. Rykiel, Wydawnictwo Uniwersytetu rzeszowskiego, Rzeszów: 65.
- Einstein A., 1997: Istota teorii względności, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Hall E.T., 2009: Ukryty wymiar, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa.
- Historie sukcesu lokalnego. EUROREG, Warszawa, 1998.
- Jałowiecki B., 1988: Społeczne wytwarzanie przestrzeni, Książka i Wiedza, Warszawa: 14.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., 2002: Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej, Śląskie Wydawnictwa Naukowe Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach, Tychy: 10-23.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., 2006: Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa: 314-317.
- Jop R., 2011: Niematerialne wartości krajobrazu kulturowego w badaniach historycznych. Przykład granic i przestrzeni. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15, Sosnowiec: 93-94.
- Kant I., 2001: Krytyka czystego rozumu, Antyk, Kęty.

- Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach, EUROREG, Warszawa, 1998.
- Myga-Piątek U., 2011: *Genius loci* Podhala i Tatr. Rola w kształtowaniu atrakcyjności turystycznej. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15: 259.
- Niesporek A., 2008: Miejsce i funkcja pojęcia kapitału społecznego w teorii socjologicznej [w:] Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów (red.): J. Stencel, M.S. Szczepański, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice: 19-27.
- Nurek S., 1986: Idea społeczności lokalnej w tradycji i współczesnej refleksji socjologicznej [w:] Społeczności lokalne. Szkice socjologiczne (red.): J. Wódz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice: 11-27.
- Polska A., 2011: Oceny estetyczne krajobrazu. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 15: 185-189.
- Rykiel Z., 2008: Konceptje przestrzeni i teorii regionu a wzorce uprawiania socjologii [w:] Nowa przestrzeń społeczna w badaniach socjologicznych (red.): Z. Rykiel, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów: 14-16.
- Rymsza A., 2007: Klasyczna koncepcja kapitału społecznego [w:] Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna (red.): T.Z. Kaźmierczak, M. Rymsza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa: 23.
- Tuan Yi-Fu, 1987: *Przestrzeń i miejsce*. PIW, Warszawa: 75.